

Katarzyna Sikora

Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański
e-mail: katarzyna.sikora@interia.eu

Administracyjnoprawne formy ochrony zabytków właściwe dla organów administracji rządowej. Zarys

STRESZCZENIE

Ochrona zabytków jest jednym z zadań administracji publicznej, realizowanym przez organy rządowe i samorządowe. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa formy ochrony zabytków właściwe administracji państwowej oraz samorządom. Artykuł stanowi wprowadzenie do szerszej wykładni przepisów prawnych regulujących formy ochrony zabytków pozostających w kompetencji organów państwowych, którymi są wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz uznanie za pomnik historii.

SŁOWA KLUCZOWE

prawo ochrony zabytków, ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, administracja rządowa, formy ochrony zabytków, rejestr zabytków, Lista Skarbów Narodowych, pomniki historii

Wprowadzenie

Ochrona zabytków stanowi jedno z zadań administracji rządowej i samorządowej¹. Jej początki sięgają XIX wieku, zaś regulacje prawne 1918 roku, kiedy to ustanowiony został Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury². Kolejne akty normatywne w postaci ustaw, rozporządzeń i dekretów w sposób bezpośredni i pośredni dotyczyły ochrony oraz sposobu postępowania z obiektami uznanymi za zabytki i dzieła sztuki³.

1 K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 83.

2 DzU z 1918 r., nr 16, poz. 36.

3 Wspomniane normatywy to m.in. rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 grudnia 1925 r. w sprawie komisji mieszanych dla ochrony zabytków sztuki i kultury znajdujących się w katolickich kościołach i lokalach kościelnych (DzU z 1926 r., nr 6, poz. 35), ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o opiece nad muzeami publicznymi (DzU nr 32, poz. 279), dekret o rejestracji i zakazie wywozu dzieł sztuki plastycznej oraz przedmiotów o wartości artystycznej, historycznej lub kulturalnej (DzU nr 14, poz. 99).

Przełomowa w tej materii okazała się ustawa z 1962 roku o ochronie dóbr kultury⁴ (pierwotnie ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach⁵). Nowe zapisy umożliwiały służbom konserwatorskim (art. 4) prawną ochronę zabytków (określanych wówczas ogólnym pojęciem dóbr kultury), które: a) zostały wpisane do rejestru zabytków; b) wchodziły w skład muzeów, bibliotek lub archiwów publicznych; c) pozostałych, o ile zabytkowy charakter obiektu był ewidentny i nie był chroniony odrębnymi przepisami. Obecnie zabytki w Polsce podlegają ochronie na podstawie przepisów zawartych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie i opiece nad zabytkami⁶. Art. 7 tejże ustawy określa formy ochrony zabytków, którymi są: a) wpis do rejestru zabytków; b) uznanie za pomnik historii; c) utworzenie parku kulturowego; d) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska publicznego. Obowiązująca ustawa po raz pierwszy uwzględnia i wyznacza formy ochrony zabytków właściwe dla administracji samorządowej⁷. Władze państwowe natomiast, niezmiennie od prawie stulecia, stosują wpis do rejestru zabytków jako podstawowe narzędzie ochrony zabytków, a od 1962 roku do ich dyspozycji oddano kolejną formę, jaką stanowi uznanie danego obiektu za pomnik historii.

1. Rejestr zabytków

Głównym i jednocześnie najstarszym narzędziem ochrony zabytków jest wpis do rejestru. Jego geneza sięga lat dwudziestych ubiegłego wieku. Jednakże pierwsze regulacje prawne z okresu międzywojennego nie ustanawiały rejestru zabytków jako formy ochrony. Ówczesne prawo obligowało urzędy wojewódzkie do prowadzenia szczegółowego rejestru zabytków znajdujących się na terenie danego województwa, z wyłączeniem dzieł sztuki, zabytków starożytnych, rękopisów i dokumentów archiwalnych o wartości artystycznej lub historycznej. W skład rejestru wchodziły dwa działy: zabytków ruchomych i nieruchomych⁸. Aktem powołującym rejestr zabytków było rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 lipca 1928 roku o prowadzeniu rejestru zabytków⁹, wydane na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 roku o opiece nad zabytkami¹⁰. Kolejne normatywne zmiany dotyczące rejestru przyniosło rozporządzenie Rady Ministrów z 23 kwietnia 1963 roku w sprawie prowadze-

4 DzU z 1999 r., nr 98, poz. 1150 z późn. zm.

5 DzU z 1962 r., nr 10, poz. 48 z późn. zm.

6 DzU z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.

7 K. Sikora, *Zlecenie kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków na podstawie porozumienia administracyjnego z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jako fundament kształtowania samorządowej ochrony zabytków*, „Santander Art. Culture & Law Review” 2015, nr 1, s. 235.

8 K. Zalańska, *Prawna ochrona zabytków nieruchomych w Polsce*, Warszawa 2010, s. 212–213.

9 DzU z 1928 r., nr 76, poz. 675 i 676.

10 DzU z 1928 r., nr 29, poz. 265.

nia rejestru zabytków i centralnej ewidencji zabytków¹¹, wprowadzając odrębną księgę dla zabytków archeologicznych, w ramach działu zabytków nieruchomych (nazwanego działem A)¹². W latach 60. ubiegłego wieku wprowadzono również podział zabytków nieruchomych według klas: 0 – obiekty i zespoły największej wartości historycznej, naukowej, artystycznej w skali światowej; I – zabytki krajowe, pozostające w dobrym stanie; II – zabytki reprezentacyjne w danym regionie lub miejscowościach bądź przebudowane lub też przebudowane przy znacznym zachowaniu dawnego substratu zabytkowego; III – zabytki o przeciętnej lub miernej wartości historycznej, naukowej lub artystycznej; IV – obiekty pierwotnie zaliczane do wyższych klas, których wartość historyczna, naukowa lub artystyczna była określana jako minimalna, będące w złym stanie technicznym, przez co niemożliwa była ich konserwacja¹³.

Obecnie obowiązujące przepisy prawne są zawarte w rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹⁴. Zgodnie z powyższym rozporządzeniem, rejestr zabytków prowadzony na terenie województw jest podzielony na trzy typy ksiąg: A – dla zabytków nieruchomych, B – dla zabytków ruchomych oraz C – dla zabytków archeologicznych. Każda księga zawiera szczegółową deskrypcję zawierającą informacje o: numerze rejestru, wpisie do rejestru, przedmiocie objętym ochroną, zakresie ochrony, miejscu położenia lub przechowywania zabytku, numerze księgi wieczystej (dla zabytków nieruchomych i archeologicznych), numerze rejestru nieruchomości (dla zabytków nieruchomych i archeologicznych), właścicielu/posiadaczu zabytku, skreśleniu z rejestru zabytków oraz inne dane i uwagi¹⁵.

Procedurę wydania decyzji w sprawie wpisania obiektu do rejestru zabytków reguluje art. 9 ustawy. Wpisu do rejestru dokonuje wojewódzki konserwator zabytków na podstawie ostatecznej decyzji administracyjnej. Konserwator może to zrobić z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku. Do rejestru może być także wpisane otoczenie zabytku lub jego historyczna, geograficzna czy tradycyjna nazwa. Procedura wpisania do rejestru historycznych zespołów budowlanych, układów urbanistycznych czy ruralistycznych nie wyłącza możliwości wpisania do rejestru wchodzących w skład tych obszarów zespołów lub układów zabytków nieruchomych. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informację o wpisaniu obiektu do rejestru zabytku ujawnia się w księgach wieczystych obiektu, w katastrze nieruchomości oraz publikuje się w wojewódzkim dzienniku urzędowym. W sytuacji, gdy zachodzi obawa o zniszczenie, uszkodzenie lub nielegalny wywóz zabytku za granicę, z urzędu może zostać wszczęte postępowanie o wpis do rejestru zagrożonego zabytku ruchomego. Co ciekawe, w rejestrze nie figurują zabytki wpisane na Listę Skarbów Dziedzic-

---

11 DzU z 1963 r., nr 19, poz. 101.

12 K. Zalańska, *Rejestr zabytków*, w: *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, red. K. Zeidler, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 323.

13 *Ibidem*, s. 325.

14 DzU z 2011 r., nr 113, poz. 661.

15 P. Antoniak, M. Cherka, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 44–45.

stwa, wchodzące w skład inwentarzy muzealnych oraz zasobów bibliotecznych¹⁶. W momencie, kiedy dany obiekt lub obszar zostaje wpisany do rejestru zabytków, jest objęty całkowitą ochroną wynikającą z ustawy.

2. Lista Skarbów Dziedzictwa

Ustawa z dnia 10 lipca 2015 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach¹⁷ wprowadza nową formę ochrony zabytków, jaką jest Lista Skarbów Dziedzictwa. Mają się na niej znaleźć zabytki ruchome o szczególnym znaczeniu i wartości dla dziedzictwa kultury. Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Dany zabytek zostaje wpisany na podstawie decyzji wydanej przez ministra, z urzędu lub na wniosek właściciela zabytkowego przedmiotu. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa dotyczy zabytków zaliczanych do następujących kategorii: 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych bądź przypadkowych odkryć; 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat; 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców; 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelii, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców; 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców; 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców; 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką, co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców; 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców; 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców; 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro; 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat; 11a) kolekcji i przedmiotów z kolekcji zoologicznych, botanicznych, mineralnych lub anatomicznych, których wartość jest wyższa niż 50 000 euro; 12) kolekcji o znaczeniu historycznym, paleontologicznym, etnograficznym lub numizmatycznym, których wartość jest wyższa niż 50 000 euro; 13) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest

---

¹⁶ K. Zeidler, *op.cit.*, s. 145.

¹⁷ DzU z 2016 r. poz. 1330.

wyższa niż 50 000 euro; 14) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–13, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro. Jeżeli obiekt przestał być zaliczany do którejś z wyżej wymienionych kategorii, spełnia przesłanki do skreślenia go z Listy. Postępowanie w sprawie skreślenia może zostać wszczęte z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku. Skreślenie z Listy Skarbów Dziedzictwa następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w drodze rozporządzenia określi sposób prowadzenia Listy Skarbów Dziedzictwa i zakres zamieszczanych na niej danych, uwzględniając konieczność prowadzenia tej listy w formie elektronicznej, zapewnienia jej publicznej dostępności, umieszczenia na niej danych pozwalających na identyfikację wpisanych zabytków oraz ich fotografii (art. 23a ustawy).

3. Pomnik historii

Kolejną daną przez ustawodawcę formą ochrony zabytków jest uznanie przez Prezydenta RP za pomnik historii. Formę reguluje art. 15 ustawy. Mianem pomnika historii określa się zabytek nieruchomy lub park kulturowy posiadający szczególną wartość materialną lub niematerialną dla kultury. Uznanie za pomnik historii następuje w formie rozporządzenia. Wniosek składa o uznanie danego obiektu za pomnik historii Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jednakże przedtem musi on zasięgnąć opinii Rady Ochrony Zabytków. W 2005 roku Rada przyjęła i zaleciła do stosowania kryteria wyboru uznania danego obiektu za pomnik historii. Wymogi rekomendowane przez Radę dotyczą obiektów, które: a) zachowały pierwotną kompozycję przestrzenną lub uległy nieznacznym przekształceniom; b) są jednorodne stylistycznie lub o czytelnych i zharmonizowanych ze sobą nawarstwieniach; c) są należycie wyeksponowane w przestrzeni miejskiej lub krajobrazie i zachowały pierwotne relacje z otoczeniem; d) są dziełami wybitnych twórców, na przykład architektów, planistów, architektów krajobrazu, ogrodników; e) są dobrze zachowane lub w stanie pozwalającym na ich rewaloryzację; f) są przedmiotem troski konserwatorskiej¹⁸. Biorąc pod uwagę wymienione założenia, za obiekty pretendujące do uznania za pomniki historii można uznać:

1. Krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, które:
  - a) tworzą zespół zabudowy o jednorodnym stylistycznie i artystycznie charakterze (zmiany i przekształcenia nie wpływają w sposób istotny na kompozycję i dyspozycję zespołu),
  - b) zachowały pierwotne funkcje użytkowe,
  - c) stanowią świadectwo ciągłości tradycji.
2. Dzieła architektury i budownictwa lub zespoły tych dzieł o wspólnych cechach stylistycznych, użytkowych lub konstrukcyjnych, które:
  - a) prezentują wybitne walory architektoniczne,
  - b) stanowią przykład nowatorskich bądź unikatowych rozwiązań budowlanych i inżynierskich,

18 www.prezydent.pl/aktualnosci/pomniki-historii/kryteria-wyboru – (dostęp 21.12.2015).

- c) są jednorodne stylowo lub o czytelnych i zharmonizowanych ze sobą nawarstwieniach,
  - d) zawierają wybitny artystycznie wystrój i elementy wyposażenia związane historycznie z obiektem.
3. Dzieła budownictwa obronnego, które:
- a) reprezentują wybitne przykłady „architektury militaris” i inżynierii wojskowej o zdefiniowanym systemie obronnym,
  - b) wiążą się z ważnymi wydarzeniami w dziejach Polski,
  - c) prezentują wybitne walory kompozycyjne, przestrzenne i krajobrazowe.
4. Obiekty dziedzictwa przemysłowego, inżynierii lądowej i wodnej, które:
- a) reprezentują tradycyjne lub unikalne dziedziny przemysłu zakorzenione w kulturze przemysłowej ziem polskich,
  - b) stanowią zespoły zabudowy przemysłowej i robotniczej o czytelnym układzie urbanistycznym,
  - c) posiadają zachowane dawne urządzenia produkcyjne (linie technologiczne, maszyny) pozwalające na odtworzenie tradycyjnych sposobów wytwarzania,
  - d) stanowią dzieła inżynierskie z zachowanymi urządzeniami technicznymi w historycznym układzie przestrzennym i krajobrazowym.
5. Parki i ogrody, które:
- a) są założeniami o wybitnych walorach kompozycyjnych, krajobrazowych i przyrodniczych,
  - b) tworzą wraz z zabudową rezydencjonalną i gospodarczą oraz małą architekturą założenia architektoniczno-parkowe o wybitnych walorach kompozycyjnych, architektonicznych i artystycznych,
  - c) posiadają urozmaiconą szatę roślinną, w tym wartościowy drzewostan o charakterze pomnikowym (pomniki przyrody),
  - d) zachowały historyczny lub możliwy do odtworzenia układ kompozycyjny i szatę roślinną.
6. Cmentarze, które:
- a) zachowały historyczny układ przestrzenny,
  - b) zawierają dzieła sztuki sepulkralnej o dużych wartościach artystycznych lub będące przejawem miejscowej tradycji kamieniarskiej,
  - c) kryją prochy wybitnych Polaków,
  - d) są świadectwem ważnych wydarzeń historycznych,
  - e) mają wartościowy drzewostan.
7. Miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź związane z działalnością wybitnych osobistości lub instytucji, które:
- a) stanowią materialne świadectwo przenikania kultur, religii i postaw patriotycznych,
  - b) są związane z ideami, symbolami, wierzeniami lub żywymi tradycjami artystycznymi,
  - c) wiążą się z ważnymi wydarzeniami historycznymi lub działalnością wybitnych postaci historycznych i instytucji,
  - d) zachowały historyczny układ przestrzenny (nawiązujący do wydarzeń, które te miejsca upamiętniają).

8. Zabytki archeologiczne, takie jak pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej, które:

- a) stanowią trwałą ślad egzystencji lub działalności człowieka,
- b) zawierają czytelne nawarstwienia kulturowe,
- c) zawierają wartościowe wytwory kultury materialnej¹⁹.

Jeżeli obiekt, obszar, zespół lub układ przestrzenny spełniają wymienione przesłanki, wówczas można rozpocząć procedurę administracyjną, mającą na celu uznanie za pomnik historii. Pierwszym warunkiem jest wpisanie do rejestru zabytków (w przypadku pojedynczych obiektów, zespołów, układów przestrzennych), równoczesne uchwalenie miejscowych planów przestrzennych (dla układów i obszarów przestrzennych) lub objęcie statusem parku kulturowego. Taką propozycję, sporządzoną według obowiązujących wzorów, należy złożyć do Generalnego Konserwatora Zabytków, za pośrednictwem i po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Departament Ochrony Zabytków kieruje propozycję do Narodowego Instytutu Dziedzictwa w celu sprawdzenia zawartych w niej informacji oraz wydania opinii. W przypadku pozytywnego zaopiniowania, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przedstawia Radzie Ochrony Zabytków wniesioną propozycję. Jeśli Rada wyrazi pozytywną opinię, Departament Ochrony Zabytków przekazuje dokumentację Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, który opracowuje projekt rozporządzenia Prezydenta RP w sprawie uznania przedmiotu dokumentacji za pomnik historii. Projekt jest jeszcze analizowany przez Departament Ochrony Zabytków i przekazany Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego do finalnej akceptacji, który następnie wnosi do Prezydenta RP o uznanie obiektu za pomnik historii. Ostatnim w praktyce ogniwem decyzyjnym jest Kancelaria Prezydenta RP, po uzyskaniu jej akceptacji Prezydent drogą rozporządzenia uznaje dany obiekt za pomnik historii, wyznaczając przy tym jego granice²⁰.

Dotychczas tym wyróżnieniem uprzywilejowano 60 zabytków, obszarów i układów: 1) Biskupin – rezerwat archeologiczny, 2) Bochnia – kopalnia soli, 3) Bohoniki i Kruszyńskaniany – meczety i mizary, 4) Chełmno – stare miasto, 5) Częstochowa – Jasna Góra, zespół klasztoru oo. Paulinów, 6) Duszniki Zdrój – młyn papierniczy, 7) Frombork – zespół katedralny, 8) Gdańsk – miasto w zasięgu obwarowań z XVII wieku, 9) Gdańsk – pole bitwy na Westerplatte, 10) Gdynia – historyczny układ urbanistyczny śródmieścia, 11) Gniezno – Katedra pw. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha, 12) Gostyń – Głogówko zespół klasztoru Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri, 13) Góra św. Anny – komponowany krajobraz kulturowo-przyrodniczy, 14) Grunwald – Pole Bitwy, 15) Kalwaria Zebrzydowska – krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego, 16) Kamień Pomorski – zespół katedralny, 17) Kanał Augustowski – droga wodna, 18) Kanał Elbląski, 19) Katowice – Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego, 20) Katowice – osiedle robotnicze Nikiszowiec, 21) Kazimierz Dolny, 22) Kołbacz – założenie dawnego klasztoru cystersów, późniejszej letniej rezydencji książąt pomorskich i domeny państwowej, 23) Kotlina Jeleniogórska – pałace i parki krajobrazowe Kotliny Jeleniogórskiej, 24) Kozłówka – zespół pałacowo-parko-

19 www.prezydent.pl/aktualnosci/pomniki-historii/kryteria-wyboru/ (dostęp 21.12.2015).

20 W. Pływaczewski, *Pomnik historii*, w: *Leksykon prawa...*, s. 277–280.

wy, 25) Kórnik – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli, 26) Kraków – historyczny zespół miasta, 27) Krzemionki k) Ostrowca Świętokrzyskiego – kopalnie krzemienia z okresu neolitu, 28) Krzeszów – zespół dawnego opactwa cystersów, 29) Łąd – zespół dawnego opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą, 30) Legnickie Pole – pobenedyktyński zespół klasztorny, 31) Leżajsk – zespół klasztorny oo bernardynów, 32) Lubiąż – zespół opactwa benedyktynów, 33) Lublin – historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny, 34) Łańcut – zespół zamkowo-parkowy, 35) Łęknica – Park Mużakowski, park w stylu krajobrazowym, 36) Łódź – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego, 37) Łowicz – Bazylika Katedralna pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, 38) Malbork – zespół zamku krzyżackiego, 39) Nysa – zespół kościoła farnego pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy, 40) Ostrów Lednicki, 41) Paczków – zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji, 42) Pelplin – zespół pocystersko-katedralny, 43) Poznań – historyczny zespół miasta, 44) Raławice – teren historycznej Bitwy Raławickiej, 45) Srebrna Góra – Twierdza Srebrnogórska, nowożytna warownia górska z XVIII wieku, 46) Stargard Szczeciński – zespół kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny Królowej Świata oraz średniowieczne mury obronne miasta, 47) Strzegom – Kościół pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła, 48) Sulejów – Zespół Opactwa Cystersów, 49) Tarnowskie Góry – podziemia zabytkowej kopalni rud srebrno-żelaznych oraz sztolni „Czarnego Pstrąga”, 50) Toruń – Stare i Nowe Miasto, 51) Trzebnica – zespół dawnego opactwa cysterek, 52) Warszawa – historyczny zespół miasta z Traktem Królewskim i Wilanowem, 53) Warszawa – Zespół Stacji Filtrów Williama Lindleya, 54) Warszawa – zespół zabytkowych cmentarzy wyznaniowych na Powązkach, 55) Wieliczka – kopalnia soli, 56) Wrocław – zespół historycznego centrum, 57) Wrocław – Hala Stulecia, 58) Zamość – historyczny zespół miasta w zasięgu obwarowań XIX wieku, 59) Żagań – poaugustiański zespół klasztorny, 60) Żyrardów – XIX-wieczna Osada Fabryczna²¹.

W sytuacji, gdy obiekty architektury posiadają podobne wartości i cechy ze wspólnego kręgu kulturowego, wówczas mogą być grupowane w zespoły. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpisanie pomnika historii na Listę Dziedzictwa Światowego, w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w Sprawie Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, przyjętej w Paryżu 16 listopada 1972 roku²² (art. 15 ust. 4).

Powołując się na niektóre tezy dotyczące ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, nie sposób się nie zgodzić z twierdzeniem, że przeszkodą w pełnym stosowaniu wpisu do rejestru zabytków jest brak precyzji w uzasadnieniu, na podstawie którego dany obiekt jest wpisywany do rejestru zabytków²³. Zgodnie z art. 3 pkt. 3 ustawy, zachowanie zabytku leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Niestety, bardzo często brak jest wskazania owych wartości, co w niektórych przypadkach uniemożliwia ochronę zabytków poprzez wpis do rejestru. Kolejną istotną

21 www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Pomniki_historii/ (dostęp 10/02/2017)

22 DzU z 1976 r., nr 32, poz. 190 i 191.

23 Zob. K. Zalaszińska, *Prawna ochrona...*

sprawę stanowi kwestia nazewnictwa omawianego narzędzia ochrony. Piotr Dobosz wskazuje na błędne określenie wpisu do rejestru zabytków, postulując za „decyzją o wpisie do rejestru zabytków” i wskazując, że to właśnie ona jest prawną formą ochrony zabytków, a sam wpis jedynie „materialno-technicznym działaniem”²⁴. Przy bliższej analizie pewne wątpliwości budzi również pomnik historii jako kolejna forma ochrony, ponieważ pełni jedynie funkcję reprezentatywną i świadczy o randze; samo uznanie danego obiektu nie skutkuje żadnymi formami ochrony ani nawet szczególnym sposobem opieki²⁵. Z kolei Lista Skarbów Dziedzictwa jako forma ochrony funkcjonuje zaledwie od kilku miesięcy, trudno zatem dokonać oceny jej skuteczności. Z założenia będzie to katalog zabytków ruchomych, których wartość jest niezwykle istotna dla społeczeństwa i kultury. Jej celem jest wyodrębnienie najcenniejszych obiektów, spośród innych posiadających wartość historyczną, artystyczną i naukową. Na listę zostaną wpisane między innymi najznakomitsze dzieła sztuki, zabytki piśmiennictwa, rękopisy, partytury, mapy czy historyczne dokumenty państwowe, które będą świadectwem kulturalnego dorobku naszego narodu. Pierwsze wpisy na listę planowane są w 2017 roku. W obecnym ustawodawstwie rejestr ochrony zabytków jest aktualnie najważniejszą i najbardziej skuteczną formą ochrony zabytków właściwą dla organów administracji rządowej.

Bibliografia

- Antoniak P, Cherka M., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury z dnia 8 listopada 1918 r. (DzU z 1918 r., nr 16, poz. 36).
- Dobosz P., *Ewoluuujące formy ochrony zabytków w Polsce*, w: *Prawo ochrony zabytków*, red. K. Zeidler, Wolters Kluwer, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Warszawa–Gdańsk 2014, s. 232–234.
- Oświadczenie Rządowe z dnia 14 września 1976 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (DzU z 1976 r., nr 32, poz. 190 i 191).
- Pływaczewski W., *Pomnik historii*, w: *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, red. K. Zeidler, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 277–284

---

24 P. Dobosz, *Ewoluuujące formy ochrony zabytków w Polsce*, w: *Prawo ochrony zabytków*, red. K. Zeidler, Wolters Kluwer, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Warszawa–Gdańsk 2014, s. 232–234.

25 Negatywnym przykładem wskazanego problemu jest pole bitewne na Westerplatte (uznane za pomnik historii na podstawie rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 sierpnia 2003 r., DzU 2003 r., nr 148, poz. 1448). Na obszarze dawnej Wojskowej Składnicy Tranzytowej brak jakiegokolwiek ochrony terenu, przez co dochodzi do dewastacji elementów wystawienniczych (np. wystawy plenerowe Muzeum II Wojny Światowej) lub małej architektury, w godzinach wieczornych i poza letnim sezonem turystycznym brak zaplecza sanitarnego i odpowiedniego oświetlenia, czego skutkiem jest, posługując się eufemizmem, „niewłaściwe użytkowanie” miejsca tak ważnego w historii naszego kraju, Europy i świata. Działania mające na celu poprawę stanu pola bitewnego na Westerplatte podejmowane są jedynie dzięki inicjatywom społecznym i organizacjom pozarządowym; przykładowo Koło Przewodników Miejskich i Terenowych im. Franciszka Mamuszki w Gdańsku przy PTTK Oddziale Gdańskim im. dr. Jerzego Szukalskiego, kilka razy w roku organizuje akcję sprzątnięcia Nowych Koszar i części terenu.

- Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 lipca 1928 r. o prowadzeniu rejestru zabytków (DzU z 1928 r., nr 76, poz. 675 i 676).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami (DzU z 1928 r., nr 29, poz. 265).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 kwietnia 1963 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków i centralnej ewidencji zabytków (DzU 1963 r., nr 19, poz. 101).
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (DzU z 2011 r., nr 113, poz. 661).
- Sikora K., *Zlecenie kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków na podstawie porozumienia administracyjnego z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jako fundament kształtowania samorządowej ochrony zabytków*, „Santander Art. Culture & Law Review” 2015, nr 1, s. 233–248.
- Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (DzU z 2016 r., poz. 1330).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (DzU z 1999 r., nr 98, poz. 1150 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach (DzU z 1962 r., nr 10, poz. 48 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. DzU z 2014 r., poz. 1446).
- www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Pomniki_historii/ (dostęp 21.12.2015).
- www.prezydent.pl/aktualnosci/pomniki-historii/kryteria-wyboru – (dostęp 21.12.2015).
- Zalasińska K., *Prawna ochrona zabytków nieruchomości w Polsce*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Zalasińska K., *Rejestr zabytków*, w: *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, red. K. Zeidler, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 322–326.
- Zeidler K., *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.

ADMINISTRATIVE AND LEGAL FORMS OF PROTECTION OF MONUMENTS USED BY THE STATE ADMINISTRATION. OUTLINE

SUMMARY

Protection of monuments is one of tasks of the civil service, fulfilled by government administration and self-government. The Act on the Protection of Monuments and the Guardianship of Monuments is defining forms of the protection of monuments typical of the government administration and self-government. The article constitutes entering provisions of law regulating forms of protection like the register of monuments, list of national treasures and regarding as the monument history.

KEYWORDS

law of the protection of monuments, the Act on the Protection of Monuments and the Guardianship of Monuments, government administration, forms of the protection of monuments, register of historic monuments, list of national treasures, monuments history

Translated by Katarzyna Sikora